

ساختمان واژه (مرتبط با درس ۵ فارسی ۲)

باید اجزای واژه بعد از تجزیه و واşkافی با اصل واژه ارتباط معنایی داشته باشند: مثلاً پیر+آهن هر چند در زبان فارسی معنا دارند اما چون پیر و آهن با پیراهن ارتباط معنایی ندارد قابل تجزیه نیست و ساده شمرده می شود ولی واژه گاو آهن مرکب و قابل تجزیه است .

در بررسی ساختمان واژه افعال را کنار می گذاریم: به ثبت دیده ها و شنیده های خود پرداخته و از این رهگذرپرداخته جزئی از فعل است

ضمایر متصل را وند شماریم: نگاهش دو واژه است نگاه: اسم ساده

ش: واژه ساده (ضمایر متصل واژه هستند) راهمان: دو واژه ساده

اسم خاص بودن واژه ها تأثیری در ساختمان واژه ندارد: جمال زاده: ونندی مرکب قابوس نامه: مرکب

در بررسی ساختمان واژه به پیشینه تاریخی واژه ها نمی پردازیم: واژگان زیر همگی ساده اند:

زعفران - شیرین - استوار - غنچه - دبستان - ساریان - دستگاه - زمستان - سیاوش - کلوچه - مژه ، دیوار ، خلبان ، شبان - خاندان - بنگاه - پگاه .

اگر جزئی از واژه کاربرد تاریخی داشته باشد نه کل واژه تجزیه پذیر است مثلا «کیباد» مرکب است

نمونه های واژه مرکب: سرزمین ، کیباد - درشت استخوان - چهار راه - کم - کم - دلبر - سر حال - درون مایه - کاردان - دلنشین - شبنم - میانوند (وند در میانوند اصطلاحی دستوری است) - هر یک - هر کدام .

نمونه های واژه وندی: شکوفه - ژرف ترین - اثری (ی نکره) - دارا - رمزهایی - سخنور - مخاطبان - پرنده - زیبا - اندیشه - برتر - ارزان (معنای ارزیدن در ارزان احساس می شود)

نمونه های واژه ساده: کاشانه - پیشه - پروانه - عناصر - دوران - عقده - واسطه - پیوند - حماسه - تازه - افسانه - همان - فرزانه - عصاره - پیشوا - نانا - دربار - بیزار - خاندان - ناودان - زرخندان - چمدان - سیاوش - رایگان - دشوار - نیایش - کرنش - دیباچه - کفران - رحمان - خداوند .

نمونه های واژه وندی - مرکب: جهان بینی - انکار ناپذیر - سخن سرایی - جست و جو - تقسیم بندی

راه تشخیص یک واژه غیر ساده از عبارت دو یا چند واژه ای:

در وسط واژه غیر ساده وابسته ای مثل نشانه جمع نمی توان افزود: شتر گاو پلنگ (زرافه) یک واژه مرکب است نه سه واژه زیر نمی توان گفت شترها گاو پلنگ

اگر واژه غیر ساده دارای «و» باشد فقط صدای ^و می دهد مثل گفت و گوی اگر صدای ^و و او بدهد دیگر یک واژه نیست مثل رفت و آمد در جمله ی به کتابخانه رفت و آمد

ترکیبات مقلوب یک واژه هستند:

چشم پزشکی - آزاد راه

ساختمان ترکیبات مقلوب همیشه مرکب نیست: مثل رنگین کمان (رنگ+ین+کمان)

که وندی - مرکب است

انواع ترکیبات مقلوب: ۱. جزء اول صفت هستند و در اصل موصوف و صفت بوده اند

مثل پیر مرد ۲. جزء اول اسم است و در اصل و قبل از وارونه شدن مضاف و مضاف الیه بوده اند مثل: چشم پزشکی

نمونه واژه های مرکب که در اصل یک گروه اسمی به صورت موصوف + صفت بوده اند:

گرد باد - سیاه چاله - نوروز - سیاهرگ - نرم افزار - نوجوان - کج خلق - اعلی حضرت -

نمونه واژه های مرکب که در اصل گروه اسمی به صورت مضاف و مضاف الیه بوده اند:

دریا سالار - سردرد - آبان ماه - گل دسته .

طرز تشخیص ترکیب های مقلوب: معنا دار بودن ترکیب بعد از جابجایی مثلا آلو بخارا ترکیب مقلوب محسوب نمی شود زیرا بخارای آلو نداریم. اما شاهکار یعنی کارشاه (کار بزرگ)

موارد زیر ترکیب مقلوب هستند: دست مایه - شب کلاه - خون بها - دانه (دانه به) - زیست بوم - سرخ نای

ترکیبات مشابه ترکیب های مقلوب را با ترکیبات مقلوب اشتباه نگیریم :

ترکیبات مقلوب مثل دانش سرا - شاهکار - دست مایه - دلیر مرد - آشفته بازار - سیاه دانه - دریا کنار - جگر گوشه - آب انبار - کمر بند - کتابخانه -

ترکیبات مشابه این ها : خوش نویس - آلو بخارا - کاه گل - هزار پا - خودآموز

راه تشخیص دو گروه : معکوس ترکیبات مشابه مقلوب بی معناست و ترکیب اضافی و وصفی از آن ساخته نمی شود: خوشنویس = نویسنده خوش

واژه وندی با سه وند: دانشوران: - ش / اور / ان

اجرای واژگان غیر ساده بعد از تجزیه تغییر تلفظ نمی دهند در غیر این صورت تجزیه ناپذیرند مثلاً مزدور ساده است چون پسوند ور تغییر تلفظ داده است. همچنین کهنه که تلفظ آن با کهن متفاوت است.

نوع ساختمان واژه های مخفف: مخفف واژه هایی که اصل آن ها برای امروزیان و اهل زبان کاملاً مشخص نیست در تعیین ساختمان آنها اصل واژه را در نظر نمی گیریم مثلاً شاهزاده ساده است هر چند اصل آن وندی مرکب است یا «میرزا» ساده است اگر چه اصل آن وندی مرکب است (امیرزاده)

مهم ترین میانوندها با رمز «تابش به ناوا» سر تاسر - سراسر - حلقه به گوش - دانش آموز - خدا نشناس - دادو - ستد - حقوق بگیر

توجه به کسره میان واژه های وندی مرکب: دست کم جوش شیرین - غیر ممکن - غیر معمول - سوء تفاهم - سوء استفاده - شبه جزیره - شبه جمله - راه حل - خیر مقدم - پشت بام - تخت خواب - رخت خواب

رمز تشخیص واژه های وندی مرکب یا میانوند کسره: اگر بتوان چنین ساخت هایی را با آوردن (ها) در پایان آن ها جمع بست به احتمال زیاد کل آن ترکیب یک واژه است.

توجه به زبان معیار برای تشخیص نقش نمای اضافه: مثلاً کلاس زبان فقط در گفتار روز مره «کلاس زبان» تلفظ می شود و در کنکور بدون شک سه واژه به شمار می آید «پسر عمو» در زبان معیار هم «پسر عمو» خوانده می شود نه «پسر عمو» پس یک واژه است.

همه واژه های دارای (ال) و حرف جر ساده و تجزیه ناپذیرند:

متوازی الاضلاع - من حیث المجموع - البته (ال در البته همان ال معروف عربی است)

واژه های مرکب کوچک را از قلم نیندازیم: دلبر - رهبر - پر کار - کم رو

واژه های دارای میانوند حتماً وندی مرکب است.

پسوندهای (ی-ا-ه-ان) را با وند «یاهان» به خاطر بسپارید :

واژه هایی مثل نامی - چشمه - رسا - شایان را ساده نپندارید

چون دارای پسوندهای مذکور هستند.

شیوه عادی و بلاغی (مرتبط با درس ۶ فارسی یازدهم)

ساختار جملات در شیوه عادی یا نوشتار معیار: نهاد + مفعول یا مسندیا متمم + فعل

قید جایگاه خاصی ندارد جز اینکه باید قبل از فعل بیایند.